Шмарова Наталія

здобувач ступеня PhD кафедри педагогічної та вікової психології,
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки<http://orcid.org/0000-0001-6070-3929>DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi14.176

ЕКОНОМІЧНА ДЕПРИВАЦІЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ ЧИННИК ПСИХОГЕНЕЗИ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ РАКУРС ПРОБЛЕМИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз психологічних особливостей негативного впливу економічної депривації на соціо- і психогенез людини. Встановлено, що матеріальні обмеження виступають базовим чинником психологічного дискомфорту особистості, адже безробіття, фінансові нестатки і статусні позбавлення зумовлюють безсилля і депресію. Економічно депривована людина переживає внаслідок цього розгубленість, тривожність, роздратованість, фрустрованість, агресивність, страх за себе і своїх рідних. Неспроможність задовільнити базові особистісні й соціальні потреби, відсутність економічних ресурсів, переживання суб'єктивної бідності розбалансовують самоусвідомлення і діяльність, зумовлюють психоемоційні перепади і кризи. Людина в ситуації перманентної бідності спроможна переживати екзистенційний хаос, почуття розпачу й безпорадності перед життєвими труднощами, духовну спустошеність і приреченість, а також тривожно-фрустраційну невпевненість у своїх особистісних потенціалах і можливостях. Переживання відчуттів знехтуваності внаслідок байдужого і цинічного ставлення з боку матеріально забезпеченіших людей і незацікавленого у покращенні стану справ соціуму, може спонукати депривовану особу до усамітнення, замкнутості та інших депресивних моделей поведінки.

Ключові слова: психогенеза, економічна депривація, безробіття, психологія бідності, психологічний дискомфорт, міграційні наміри, фрустрація, психоемоційне вигорання.

Постановка проблеми. Різновидова психічна депривація як особливий стан, який виникає внаслідок таких життєвих обставин і ситуацій, коли людині не надається можливості для задоволення базових психічних потреб, є потужною детермінантою, що ускладнює та обмежує її повноцінний розвиток, наповнюючи його дискомфортом і девіаціями. Депривація здебільшого породжує численні симптоми різномодальної кризи та має своєрідний інволюційний характер, адже сповільнює, затримує та дезорганізує особистісне становлення, спонукаючи до соціального аутсайдерства. Вона зумовлює появу амбівалентності в самоусвідомленні, порушує афективну, когнітивну і психосоціальну збалансованість життєдіяльності людини, ускладнює її особистісну і соціальну самореалізацію тощо. Соціально-економічна депривація є складним і специфічним явищем в особистісному екзистенційному досвіді та свідчить про наявність матеріальної кризи, що блокує самоактуалізацію. Через безробіття, фінансові нестатки і статусні позбавлення, людина відчуває безсилля і залежність від інших людей і обставин та переживає внаслідок цього розгубленість, тривожність, депресивність, агресивність, страх за себе і своїх рідних. Невпевненість у спроможності задовільнити базові потреби, відсутність економічних ресурсів, переживання суб'єктивної бідності розбалансовують самоусвідомлення і діяльність, зумовлюють психоемоційні перепади та налаштовують на песимістичні сценарії життєвого шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Негативний вплив економічної депривації на онто- і соціогенез особистості має досить розлоге висвітлення в сучасних наукових дослідженнях. На підставі багатогранного аналітичного розгляду соціально-економічного стану багатьох країн Локшин і Ємцов ведуть мову про численні чинники прогресуючої нерівності, вивчення яких дозволяє здійснити якісну характеристику процесів негативного впливу економічної депривації на різні сфери життєдіяльності суспільства й окремої людини. Важливим фактором називається глобалізація, внаслідок якої відбувається накопичення переваг країнами так званого «золотого мільярду» і відокремлення бідних країн від вкрай потрібних інвестиційних ресурсів, які могли б дозволити їм подолати убогість і наздогнати цивілізаційно успішніший світ. Наголошується, що

структура економіки бідних країн, орієнтованих на індустріальне виробництво і експорт сировини, стає своєрідною пасткою, адже збільшення рівня споживання в них можливо тільки внаслідок надексплуатації природних і людських ресурсів, що врешті-решт призводить до їхнього виснаження. Натомість багаті постіндустріальні держави, володіючи таким безмежним і ефективним ресурсом як інформація та знання, безперервно збільшують свій економічний та інтелектуальний капітал, зміцнюючи тим самим фундамент свого благополуччя. Отож цілком закономірною постає реальність намагань представників бідних країн емігрувати в багатші ареали економічного й соціального добробуту (Lokshin, Yemtsov, 2001).

З метою дослідження різноманітних соціально-психологічних ракурсів бідності активно застосовують кумулятивні індекси депривації. Визначення абсолютного, відносного або суб'єктивного деприваційного порогу бідності, в якому фінансовий дохід є тільки одним із багатьох інших індикаторів, дозволяє отримати повномірне уявлення про феноменологію цього вкрай складного явища. Цікавим дослідницьким ракурсом постає здійснене Муздибаєвим вивчення проблеми маркерів бідності, тобто переживання бідності як соціальної невдачі, зокрема покладання атрибуції відповідальності за неї «традиційно бідних» (тих, що завжди жили бідно), «нових бідних» (тих, що збідніли внаслідок соціально-економічних реформ) і «забезпечених», а також опанувальні стратегії людей, що справилися з наслідками економічної депривації. Дослідник відзначає, що бідність є основною формою економічної депривації, тому бути бідним досить часто розглядається як бути соціальним аутсайдером, носити клеймо «неповноцінної людини другого сорту». Занижена самоконцепція негативним чином впливає на особистість, зокрема послаблює її мотивацію, паралізує спонукально-вольові наміри та формує фатальне ставлення до життя, блокуючи такою пасивною приреченістю викорінення бідності. Виокремлено існування стереотипів про бідність як тягар для суспільства, а також про те, що бідні не докладають достатніх зусиль, звикнувши до безсоромної залежності від держави та очікуючи її допомоги (Муздибаєв, 2001).

З погляду Варави (2010), в умовах соціально-економічної депривації людина відчуває загострене переживання самотності, страх не справитися з матеріально-фінансовими проблемами, а в її поведінці домінує ригідність, що супроводжується такими емоційними станами як розгубленість, смуток, образа, розпач, депресивність тощо. Неспроможність задовільнити базові потреби негативно позначається на психоемоційній збалансованості, впевненості й самооцінці, спонукає до надмірно частого психозахисту та культивує акомодативність і конформність особистості. Ішмухаметов (2004) констатує, що саме депривація потреби в самореалізації виступає вирішальним фактором міграційної готовності особистості, яка намагається змінити неприємні соціально-економічні реалії та інтегруватися в нові успішніші й вигідніші цивілізаційно-економічні умови й реалії. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми полягає в тому, що доцільно проаналізувати взаємозв'язок між негативним впливом економічної депривації на життєдіяльність особистості та її міграційними намірами. Важливо дослідити роль несприятливого впливу соціально-економічної депривації в процесах деструкції сімейно-родинних зв'язків, особливості прояву відносної депривації та специфіку депривації дітей у матеріально забезпечених сім'ях.

Мета статті полягає в теоретичному вивченні психологічних особливостей негативного впливу економічної депривації на соціо- і психогенезу людини.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження зводиться до застосування таких основних підходів: генетично-психологічного – трактування психогенези особистості як перманентного додання нужди (Максименко, 2006); деприваційного – кумулятивні індекси депривації як пояснення бідності і психологічного дискомфорту особистості (Гошовський, 2016; Муздибаєв, 2001); економічно-деприваційного – матеріальні обмеження як детермінанта міграційних намірів та розладів сімейної взаємодії (Блинова, 2011; Гошовський, 2016).

Виклад основного матеріалу. У сучасному ускладненому численними економічними, політичними, воєнними, екологічними та іншими викликами й загрозами розколотому світі психодинаміка людини досить часто відбувається в екстремальних умовах життєдіяльності як додання різновидової нужди, тому одним із «виживальних» векторів може обиратися міграційна активність як спроба уникнути деприваційних обмежень та досягнути особистісного

самоствердження й самореалізації (Максименко, 2006). Економічна депривація породжує численне коло психологічних проблем людини, серед яких зауважуються і когнітивні порушення та дисфункції, і афективні розлади, і, звичайно ж, поведінкові тактики й стратегії як способи віднайдення реальних виходів з гнітючого переживання бідності.

На наш погляд, різновидова економічна депривація (базова, нормативна, відносна) має здебільшого негативний вплив на психостани потенційних мігрантів. Вважаємо, що людина в ситуації перманентної бідності спроможна переживати екзистенційний хаос, почуття розпачу й безпорадності перед життєвими труднощами, духовну спустошеність і приреченість, а також тривожно-фрустраційну невпевненість у своїх особистісних потенціалах і можливостях. Переживання відчуттів знехтуваності внаслідок байдужого і цинічного ставлення з боку матеріально забезпеченіших людей і незацікавленого у покращенні стану справ соціуму, може спонукати депривовану особу до усамітнення, відчуження, замкнутості та інших депресивних моделей поведінки. Відсутність, нестача матеріально-фінансових засобів для налагодження подальшої життєдіяльності поєднуються з відчуттям безперспективності і роздратування та закономірно спонукає до психоемоційного вигорання й агресивності. Типовими матрицями соціальної поведінки виступають песимізм, безініціативність, пасивна поведінка, конформність та інші депресивно-амортизаційні психостани. Просоціальні наміри й інтенції істотно знижуються, а потребово-мотиваційна налаштованість звужується і фруструється. По суті, економічна депривація зумовлює психосоціальну травматизацію бідних людей та спонукає появу різномірних конфліктів у соціумі, а основним психоемоційним мірилом постають як агресивна конфліктогенність, так і песимістично-депресивний модус самоусвідомлення і поведінки. Правда, слід відзначити, що в умовах соціально-економічних трансформацій відбувається конструювання бідності як особливого знеціненого соціального статусу, причому досить часто зауважується зміщення оцінної парадигми від того, що в усьому винувані глобальні хаотичні процеси жорстокої економіки до визнання того, що бідність є наслідком лінії, шкідливих звичок, низької мотивації до праці та інших індивідуально-психологічних рис людини.

У деяких дослідженнях аналізуються результати переживання бідності й економічної депривації в період глобальних соціально-економічних реформ, адже якраз під час них зростають хвилі як збіднілих, так і бажаючих емігрувати (Блинова, 2011; Ішмухаметов, 2004). Деприваційні обмеження, зумовлені браком, відчуженням коштів і майна, болісно і деструктивно впливають на людину, а особливо негативним макрочинником виступає феноменологія бідності як неспроможність забезпечити своє життєіснування, що зумовлює ускладнення соціо- і психогенези та майже неминуче породжує її міграційну мотивацію і налаштованість. В економічно-психологічному ракурсі для визначення оцінки негативних наслідків та з метою вивчення ключових тенденцій впливу на психосвіт людини міграційних намірів, доцільно розглядати такі основні структурно-мотиваційні елементи й домінанти: високий рівень прихованого й реально зареєстрованого безробіття, істотні відмінності в умовах життя в різних країнах, недостатність зарплати для забезпечення базових екзистенційних потреб, зростання цін як наслідок інфляції на житло, товари повсякденного вжитку, комунальні, медичні й освітні послуги, зростання корумпованості й делінквентності, погіршення екології, зростання ймовірності техногенних аварій тощо. Іншими не менш важливими детермінантами є нерозвиненість внутрішнього ринку праці, помітні диспропорції в матеріальному забезпеченні різних верств населення, високий індекс бідності й нерівності у дуже матеріально диференційованому соціумі, нерівномірність соціально-економічного розвитку аграрних та індустріальних регіонів, села і міста. Безперечно, дуже вагомим чинником є фактор явної та латентної війни з геополітичним постколоніальним минулим, яке уособлюється насамперед з агресією російського імперіалізму. Отож доцільно стверджувати, що *визначальними ознаками інтенсифікації сучасних міграційних потоків є економічно-деприваційна природа і вимушений характер, що спричинені політичними детермінантами.*

На наш погляд, міграційна активність як наміри подолати негативний вплив економічної депривації можна розглядати і в ширшому «антидеприваційному» контексті, зокрема як прагнення розірвати коло бідності та вирвати себе і своє потомство від всіх залежностей і обмежень, які існують у цьому суспільстві. Вітчизняне суспільство характеризується істотною поляризацією, зумовленою кумулятивним характером соціально-економічних процесів, унаслідок яких на

одному з полюсів відбувається концентрація багатства, а на іншому накопичення бідності. В умовах конкурентного соціуму представники низькоресурсних груп виявляються основними кандидатами на поглиблення депривації та переживають численні афективні й когнітивні дисонанси через негативний вплив бідності. Економічно депривовані люди відчують себе позбавленими найважливіших матеріальних, політичних і культурних ресурсів суспільства, що блокує їхню мобільність та вводить у стан перманентної тривоги, фрустрації та депресії. Так звані «порочні кола убогості» занижують як самооцінку людини, так і накладають на неї песимістичне світобачення через гнітючий тиск несприятливих життєвих обставин. Дуже слушною є думка Куна про те, що «...діти, які ростуть в умовах бідності, ризикують бути підданими депривації. дані про те, що, коли діти вимушені справлятися з суворою депривацією в ранньому дитинстві, то завдається тривала шкода їхньому соціальному, емоційному й когнітивному розвитку» (Кун, 2005 : 116). Безперечно, існує зв'язок між низьким статусом батьків, поганими житловими умовами, низьким освітнім рівнем і делінквентністю дітей. Вважається, що сім'ї з множинними проблемами породжують так званий цикл передаваної/успадкованої депривації, внаслідок чого депривовані в дитинстві люди згодом самі стають батьками наступного покоління депривованих.

Цікавим (хоча й контраверсійним) є твердження Абрахамсона (2001) про те, що соціальна ексклюзія і бідність перекликаються з такими поняттями, як «убогість», «позбавлення», «маргіналізація», «депривація», «люмпенізація», «пауперизація», а бідні за статками здебільшого розглядаються як соціальні аутсайтери та андерклас – небезпечний клас, що перебуває на найнижчих щаблях соціально-економічної «драбини». Вочевидь, численні депривації зумовлюють формування своєрідної субкультури бідності як певної світоглядної та ціннісно-нормативної системи. Андерклас виступає не лише економічно, але й духовно-культурно та ідеологічно-політично відчуженою спільнотою, його представникам притаманні депресивність, соціальна пасивність, фрустрованість, апатія, тривожність, зневіра у своїх силах, низький рівень активності в суспільному житті. Водночас саме представники андеркласу зазвичай беруть активну участь у будь-яких заворушеннях, оскільки готові підтримати будь-які радикальні політичні заклики, які обіцяють задоволення їхніх фінансово-матеріальних потреб.

Серед соціально-психологічних проблем економічної соціалізації молоді варто виокремити системну необхідність врахування деприваційних чинників на юнаків та юнок, адже загрози безробіття, вимушеної трудової міграції справляють негативний вплив на їхню фахову й особистісну самореалізацію. В умовах дестабілізованого ринку праці їм притаманні хаотичні й амбівалентні тактики і стратегії особистісного і фахового ототожнення, а також помітні тенденції до соціальної інертності, що висвітлюють безпорадність у трансформаційному соціумі. Доволі часто молоді люди обирають пасивно-конформні й збайдужілі моделі життєвого пристосування, що загалом сповільнює як суспільний поступ, так і пригальмовує траєкторії іншого особистісного самоздійснення. Існує можливість виходу із економічно-деприваційної фрустрації, зокрема через стимуляцію соціально-психологічних механізмів фінансової поведінки молоді, їхнього ставлення до грошей як фактора економічної соціалізації тощо. Істотною тенденцією в нашому соціумі є те, що активно проявляється міжпоколінна майнова спадкоємність, тому, наприклад, частка підлітків, які бажають стати багатими та роблять для цього конкретні й реальні кроки, значно вища серед вихідців з багатих сімей, ніж із родин, що мають низький рівень життя.

Унаслідок несприятливого впливу соціально-економічної депривації відбувається деструкція сімейно-родинних зв'язків, що зумовлює психоемоційне вигорання як батьків, так і дітей. Безробіття, недостатній рівень навіть прожиткового мінімуму стимулюють вимушену трудову міграцію та справляють гнітючий фрустраційно-депресивний тиск на особистість дитини. Збереження нуклеарної сім'ї як запоруки особистісної та соціальної комфортності постає під загрозою внаслідок негативного «ланцюгового» впливу різновидової депривації (соціальної, економічної, сімейної, комунікативної, сексуальної тощо). Отож різномодальні дисгармонії сімейних взаємин є значущими патогенними чинниками, що супроводжують особистісне становлення дітей, батьки яких знаходяться у силовому полі економічної депривації. Нестача батьківської опіки й турботи стимулює розладнання сімейного мікроклімату і зумовлює високу ймовірність девіантного, зокрема адиктивного або й делінквентного розвитку дітей

Важливим ракурсом досліджуваної проблематики постає розповсюджена в нашому економічно нестабільному й матеріально поляризованому суспільстві відносна депривація. Сутнісне наповнення відносної депривації зводиться до констатування відстані між тим, що людина, за своїми суб'єктивними уявленнями і відчуттями, має на сьогоднішній день, і тим, що вона, знову ж таки, виходячи з власних бажань, прагнень і намірів, хотіла б мати. Відносна депривація має загострений прояв особливо тоді, коли бідні і багаті живуть поруч, недалеко один від одного та доволі часто бачаться. Внаслідок своєрідної «підсвідомої заздрості» економічно депривована людина болісно відчуває власну знедоленість, переживає дискомфортні психостани (тривога, фрустрація, депресія, апатія, аресія тощо), усвідомлює неспівмірні розбіжності між Я-реальним та Я-бажаним, втрачає снагу (іноді сенс) жити і працювати. Правда, іноді приклад заможного й успішного сусіда здатний викликати повагу або й захоплення, стимулюючи тим самим підприємливість та ділову налаштованість того, хто перебуває під впливом відносної депривації. Відносна депривація може проявлятися як щоденна підсвідомо незрозуміла заздрість простого робітника до маєтку і статків багатого сусіда-бізнесмена або пересічної вчительки – колишньої шкільної відмінниці й активістки до однокласниці – «недолугої білявки навіть без вищої освіти в шубі і розкішному авто». Внаслідок такого фрустраційно-гнітючого усвідомлення власної «невдалості й неуспішності» цілком можливими постають розлади ключових життєвих планів та орієнтирів, ціннісне роздвоєння, кризові переживання через утрату справжнього сенсу життя, відчуття знехтуваності, безпорадності і безвиході, тобто депривант потрапляє у своєрідний екзистенційний вакуум.

Одним із дуже специфічних ракурсів економічної депривації є досить часте виникнення психологічних проблем у дітей із забезпечених сімей, які переживають істотні особистісні дисгармонії у своєрідній «золотій клітці». Полишені на опіку гувернанток та охоронців, вони зазнають численних різновидових обмежень гармонійності власного розвитку. Звичайно, насамперед це проявляється в розладнанні міжособистісної комунікативно-перцептивної взаємодії та переживанні дитиною відчуттів непотрібності і знехтуваності, що проявляється в надмірній замкнутості, загостреній тривожності, високій самотності, агресії/аутоагресії тощо. Фрагментарне, хаотичне і ліберально-потураюче ставлення до дітей з боку батьків може призвести до їхньої особистісної амбівалентності та розбалансованості, до ідентифікації себе в статусі «мажора» тощо. Депривація дітей у матеріально забезпечених сім'ях зумовлена насамперед надмірною заклопотаністю багатих батьків процесом заробляння грошей, а не процесом плекання і культивування власної генерації. По суті, відбувається самоусунення від реального сімейного виховання та настає втрата безпосереднього емоційно-перцептивного контакту дитини з рідними, що негативно впливає на всю її подальшу психогенезу. Отож, здавалося б, успішні економічні «антидеприваційні» досягнення можуть містити латентну небезпеку ригідизації взаємин у сім'ї, що здебільшого дуже складно компенсувати упродовж подальшого життєвого шляху.

Проблема подолання соціально-економічної депривації як різновиду екзистенційної кризи зайнятості людини зводиться до визнання особливої значущості особистісних ресурсів, оскільки вихід з полікризи можливий лише через стимулювання власних соціально-довкілєвих потенціалів. Серед переліку особистісних ресурсів можна назвати усвідомленість наявних засобів або можливостей їх досягнення, готовність використовувати, оптимальність, компенсованість, конвертованість, адже вони сприяють подоланню важких життєвих ситуацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Різнобічний аналіз психосоціальної структури бідних сімей і факторів, що призводять до бідності, дає підстави стверджувати про полімодальну економічну, демографічну, соціологічну, психологічну природу цього явища та про дуже важливу роль деприваційної (обмежувальної) складової у процесах пауперизації як масового збідніння незаможних людей. У контексті розкриття окресленої проблематики ми виходимо з концептуальних поглядів про те, що різновидова економічна депривація (базова, нормативна, відносна) має свій специфічний вплив на психостани людей, які стають потенційними мігрантами, однак визначальною рисою виступає блокада повноцінного способу життя через незадоволеність матеріальних потреб. Суть базової економічної депривації зводиться до того, що людина переживає істотні обмеження спроможності задовільнити власні засадові екзистенційні потреби, насамперед у харчуванні й елементарному життєвому комфорті. Це відбувається через відсутність

і неможливість мати більш-менш комфортне житло, певний мінімальний набір продуктів харчування, соціально доречний гардероб, типові побутові умови, що відповідають рівню цивілізаційного розвитку певної спільноти тощо. До ознак нормативної економічної депривації належать відсутність або неспроможність пересічної людини задовільнити медичні, освітні потреби, а також запити в транспортних і технічних засобах. Про відносну економічну депривацію свідчить нездатність людини задовільнити власні матеріальні потреби через низький статусно-рольовий потенціал, зокрема через порівняння себе з іншими успішнішими і матеріально забезпеченішими особами.

Вимушена трудова еміграція, як спроба віднайдення відповіді на масове безробіття, галопуючу бідність, соціально-психологічний дискомфорт породжує ціле плетиво різноманітних ускладнень, найтипівішими проявами яких є розладнаний мікроклімат дистантних сімей, масові випадки комунікативної депривації, збільшення кількості розлучень, зростання психоемоційної напруги, виснаження, вигорання, суїцидальних тенденцій та цілої низки подібних деструктивних показників. Міграційна налаштованість як спосіб віднайдення власних активних варіантів для соціально-економічного виживання є своєрідною «протиотрутою» бідності. Спричинене економічною депривацією тривале заробітчанство слугує вирішальним чинником значних порушень функціонування системи сімейних відносин, а також низької якості виконання членами сімейних обов'язків і подружніх ролей. Дефіцит реального спілкування між подружжям, комунікативна депривація з дітьми розбалансовують афективну складову партнерської міжособистісної перцепції, стимулюють імпульсивність і конфліктність. Негативний вплив відносної депривації зводиться насамперед до того, що відбувається психоемоційне виснаження і вигорання через гнітючо-фрустраційний тиск бідності, особливо ж у порівнянні з матеріально забезпеченими людьми. Вважаємо, що для превенції міграційних намірів доцільно зорієнтувати бажаючих покинути свою країну молодих людей на те, що всі три стадії (потенційна міграція, власне міграція, адаптація переселенців до нових умов життя в іншій країні (досить часто як нелегала без прав і захисту) містять розлоге поле для експлуатації їхнього фізично-духовного потенціалу та загрожують численними психологічними випробуваннями. Вирішення проблеми зниження негативного впливу економічної депривації на міграційні наміри українського населення лежить насамперед у площині реформування економічної системи, що дасть робочі місця, а отже умови й підстави людям працювати у своїй державі. Перспективи вбачаємо подальшому детальному теоретико-емпіричному вивченні окресленої проблематики з метою розробки і запровадження сучасних превентивно-ревіталізаційних психотехнологій для оптимізації стану справ.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Абрахамсон, П. (2001). Социальная эксклюзия и бедность. *Общественные науки и современность*, 2, 158-166.
- Блинова, О. Є. (2011). *Трудова міграція населення України у соціально-психологічному вимірі: Монографія*. Херсон: РПО.
- Варава, Л. А. (2010). *Особенности переживания личностью чувства одиночества в состоянии социальной депривации*. (Дис. канд. психол. наук). НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка, Київ.
- Гошовський, Я., & Гошовська, Д. (2016). Матеріальна депривація як феноменологія бідності: ревіталізаційний ракурс. *Психологічні перспективи*, 2, 10-20.
- Ишмухаметов, Р. Р. (2004). *Депривация потребности в самореализации как фактор миграционной готовности личности*. (Дис. канд. психол. наук). Чита.
- Кун, Д. (2005). *Основы психологии : Все тайны поведения человека*. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК.
- Максименко, С. Д. (2006). *Генеза здійснення особистості: Монографія*. Київ: ТОВ «КММ».
- Муздыбаев, К. (2001). Переживание бедности как социальной неудачи: атрибуция ответственности, стратегии совладания и индикаторы депривации. *Социологический журнал*, 1, 5-32.
- Lokshin, M., & Yemtsov, R. *Household Strategies for Coping with Poverty and Social Exclusion in Post-Crisis Russia*. Retrieved from <http://info.worldbank.org/etools/docs/pm2-lokshin.pdf>

REFERENCES

- Abrahamson, P. (2001). Sotsialnaya eksklyuziya i bednost [Social Exclusion and poverty]. *Obschestvennyye nauki i sovremennost*, 2, 158-166. [in Russian].
- Blynova, O. Ye. (2011). *Trudova mihratsiia naseleennia Ukrainy u sotsialno-psykholohichnomu vymiri: Monohrafiia [Labour migration of population of Ukraine in the socialpsychological measuring: Monograph]*. Kherson: RIPO. [in Ukrainian].
- Varava, L. A. (2010). *Osobennosti perejivaniya lichnostyu chuvstva odinochestva v sostoyanii sotsialnoy deprivatsii [Features of experiencing of sense of loneliness personality in a state of social deprivation]*. (Dis. kand. psykol. nauk). NAPN Ukrainy, Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka, Kyiv. [in Ukrainian].
- Hoshovskyi, Ya., & Hoshovska, D. (2016). Materialna depriyatsiia yak fenomenolohiia bidnosti: revitalizatsiinyi rakurs [Material Deprivation as Phenomenon of Poverty : Revitalisation foreshortening]. *Psykhologichni perspektyvy*, 2, 10-20. [in Ukrainian].
- Ishmuhametov, R. R. (2004). *Deprivatsiya potrebnosti v samorealizatsii kak faktor migratsionnoy gotovnosti lichnosti [Deprivation of requirement in self-realizations as factor of migratory readiness of personality]*. (Dis. kand. psihol. nauk). CHita. [in Russian].
- Kun, D. (2005). *Osnovy psikhologii : Vse tayny povedeniya cheloveka [Of Basis of psychology : All secrets of conduct of man]*. SPb : Praym-EVROZNAK. [in Russian].
- Maksymenko, S. D. (2006). *Heneza zdiisnennia osobystosti: Monohrafiia [Genesis of realization of personality: Monograph]*. Kyiv: TOV «KMM». [in Ukrainian].
- Muzdybaev, K. (2001). Perejivanei bednosti kak sotsialnoy neudachi : atributsiya otvetsvennosti, strategii sovladaniya i indikatoryi deprivatsii [Experience poverty as social failure : attribution of responsibility, strategies of coping and indicators of deprivation]. *Sotsiologicheskii jurnal*, 1, 5-32. [in Russian].
- Lokshin, M., & Yemtsov, R. *Household Strategies for Coping with Poverty and Social Exclusion in Post-Crisis Russia*. Retrieved from <http://info.worldbank.org/etools/docs/pm2-10kshin.pdf>

THE ECONOMICAL DEPRIVATION AS A NEGATIVE FACTOR OF PSYCHOGENESIS OF THE PERSONALITY: A THEORETICAL MANAGEMENT OF THE PROBLEM

Nataliya Shmarova

The postgraduate student of the department of pedagogical and age psychology of Lesya Ukrainka Eastern European National University

<http://orcid.org/0000-0001-6070-3929>

DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi14.176

Abstract. The article highlights the theoretical analysis of the psychological peculiarities of the negative influence of economic deprivation on the social and psychological genesis of the person. It is stated, that the material restrictions act as a basic factor in psychological discomfort of the personality, because unemployment, financial disadvantages and status deprivation cause impotence and depression. The economically deprived person feels bewilderment, anxiety, irritability, frustration, aggression, fear for themselves and their relatives as a result of this. Inability to meet the basic personal and social needs, lack of economic resources, the sense of subjective poverty unbalance self-awareness and activity, cause psycho-emotional changes and crises. Socio-economic deprivation stimulates the intentions to migration of the personality and it destroys the family relationships and produces psycho-emotional burnout. The various types of economic deprivation (basic, regulatory, relative) have a great negative impact on the psychological state of the potential migrants. A person in a situation of permanent poverty is able to experience the existential chaos, feeling of despair and helplessness in the face of life's difficulties, spiritual devastation and doom, as well as anxiety-frustrational despondency in their personal potentials and capabilities. Feelings of neglect due to indifferent and cynical treatment to financially unsecured people and indifferent society in the improving the state of affairs, can induce a deprived person to loneliness, alienation, seclusion and other depressive feelings.

Key words: psychogenesis, economic deprivation, unemployment, psychological viability, psychological discomfort, migration intentions, frustration, psycho-emotional burnout.

Стаття надійшла до редакції 5.03.2020 р.